

KURMA METİN-BİLDİRİ METİN

(Fiktiv Text-Sachtext)

Dr. Mustafa ÇOLAK

Kurma Metinle Bildiri Metnin Karşılaştırılması

Edebi olarak nitelendirilen Kurma (Fiktiv) metinle edebi olmadığı kabul edilen (nichtliterarischer Text) Bildiri (pragmatisch) metni birbirinden ancak belirli ölçüler dahilinde ayırabiliriz. Çünkü, kesin bir ayırımı mümkün kılacak kriter veya kriterler mevcut değildir (1). Örneğin, "Bildiri Metin" grubuna giren ve dolayısıyla edebi olarak kabul edilmeyen "Haber" in bu özelliği, gerçeği direkt ve nesnel aktarmasından ileri gelmektedir. Yapı, anlatım tekniği ve iletişim araçları yönünden ele aldığımızda, bir haberin gerçekten edebi bir eser olmadığı hükmüne kolayca varabiliriz. fakat edebi bir eserin ana özelliğini oluşturan öznel unsurların en nesnel bir haberde bile var olabileceği gerçeği, yukarıda da belirttiğimiz gibi bu iki metin türü arasında kesin bir ayırımı imkânsız kılmaktadır. Çünkü, bir haber yazarının tam olarak tarafsız ve nesnel olmasına imkân yoktur. Bu, tabiri caizse eşyanın tabiatına aykırıdır. Yazar, ister edebi bir eser meydana getirsin, ister bir aktuel haberi iletсин, hiç bir zaman yazım sırasında kendini, o ana kadar sahip olduğu ahlâkî, kültürel, toplumsal, ekonomik ve politik varlığından soyutlayamaz. (2).

Biz bu gerçeği göz önünde bulurdurarak, kurma metni bildiri metinden ayırdetmemizi sağlayan yapısal ve stilistik farklılıkları "Hikâye" ve "Haber" türlerini esas alarak inceleyelim:

1- Yapısal Farklılıklar:

a) Dış Yapı (äusserer Aufbau)

Bir hikaye ve bir haberi dış yapıları bakımından farklı kılabilen fazla önemli bir husus yoktur. Her iki metin de nesir tarzında yazılır, sadece genelde uzunluk, yani sayfa adeti bakımından hikaye habere göre daha kapsamlıdır. Fakat normal

1- Haerkötter, Heinrich-S. Willi, Deutsches Sprachbuch 2 Darmstadt 1979, S. 172

2- Aynı eser, aynı yer

bir haber uzunluğunda olan, hattâ daha da kısa olan hikâyeler vardır. Örneğin, Wolfgang Borchert'in "Okuma kitabı hikâyeleri" (Lesebuchgeschichten) (3). Dış yapı yönünden en önemli farklılık başlıklarda ortaya çıkmaktadır. Genellikle hikâyelerin başlıkları içeriklerini açıklamayan bir şifre görünümü arz etmektedir. Örneğin, "Köprüde" (an der Brücke) (H. Böll), "Dört asker" (Vier Soldaten) (W. Borchert), "Beni bağışla" (Forgive me) (H. Bender) isimli üç değişik yazardan seçtiğimiz hikaye başlıkları ait oldukları hikâyeler hakkında okuyucuya hiç bir şey ima etmiyorlar, aksine okuyucuda konu hakkında çeşitli çağrışımlar yaparak merak ve gerilim uyandırıyor ve metne karşı ilgisini arttırıyorlar. Başlıkların bu yapısal özelliği bütün kurma metinlerde genel bir hususiyettir. Haberde ise başlıklar çoğunlukla iletilen konunun kısa, bir cümlelik özeti durumundadır. Örneğin günlük bir gazeteden bir haber başlığı: "Çevre kirliliği ile mücadele edilecek" (4). Bu başlıkta haberin muhtevası bellidir. Metin içerisinde ayrıntılar dile getirilmiştir. Buna göre hikaye başlığının aksine, haber başlığı yansıttığı aktüel hadisenin önem derecesine göre okuyucuda ilgi uyandırır ve bu ilgi, şifre başlıktan bilinmeyen konuya değil, özet başlıktan bilinen hadiseye doğru yöneliktir.

b) İç Yapı (innerer Aufbau)

İç yapı bakımından hikayeyi haberden ayıran en önemli husus, genelde tüm kurma metinlerin iç bünyesini oluşturan anlatıcı düzleminin ve figürler dünyasının (Figurenwelt) varlığıdır. Yazar, eserinde yarattığı bu kurgu dünyanın dışında bulunur. Bir metin yorumlanırken genellikle "yazar burada şunu söylüyor" denilir. Bu söz ancak, açıklanan fikirlerin yazarın görüşleriyle aynı olması durumunda doğru olabilir, fakat anlatım tekniği açısından yine de yanlış bir kullanımdır. Çünkü, yukarıda da belirttiğimiz gibi yazar eserin dışındadır ve bu pozisyonda, eserinde direkt konuşması hiç bir zaman mümkün değildir. sadece anlatıcısı veya anlatıcıları ile düşüncelerini dolaylı olarak dile getirebilir veya onlarla kendini aynılaştırarak görüşlerini yine dolaylı olarak açıklar.

H. Bender'in, bir makelesinde "İlya'nın Güvercinleri" (Ilias Tauben) isimli hikâyesi hakkında söylediği aşağıdaki sözleri, bir yazarın kendini eserindeki figürlerinden biriyle aynılaştırmasının, figürü vasıtasıyla kendi duygularını yansıtmasının en belirgin örneğini teşkil etmektedir:

"İlya'nın güvercinleri isimli hikâyede, emirleri (birinci şahıs anlatıcı figür), fazla önemsenmemeleri gereken insanların ızdırabına ortak oluyor... *Ben kendimi bizzat onun yerine koymuştum*, ilya ve güvercinlerinin acısını paylaşmışım (5).

3- Borchert, Wolfgang, Gesamtwerk, Hamburg 1949, s. 273

4- Hürriyet Gazetesi, 18.12.1982, s. 2

5- Bender, Hans, Worte, Bilder, Menschen, München 1969, S. 298

Bir hikâyenin iç yapısında mevcut olan anlatıcı, anlatanın hitap ettiği, metin içinde varsaydığımız okuyucu (6), figür ve figürün içinde bulunduğu, yaşamakta olduğu çevre arasında belirli ilişkiler vardır. Bu ilişkileri şu şekilde düzenleyebiliriz:

- 1- Anlatıcı-Figür
- 2- Figür-Çevre
- 3- Anlatıcı-Okuyucu

Şimdi tesbit ettiğimiz bu karşılıklı ilişkileri sırasıyla inceleyelim:

1- A n l a t ı c ı - F i g ü r

Anlatıcı ve onun tarafından oluşturulan figürü veya figürleri arasında belirli bir mesafe vardır (Distanz). Bu mesafe ilkesi anlatıcıyı "Her şeyi bilen" (allwissender) (7) olarak belirlemektedir. Bu anlatıcı (allwissender Erzähler) hikâyede sadece zaman ve mekânı aşan hususları değil, aynı zamanda tasvir ettiği figürlerin şuuraltında geçenleri bilir. Figürlerin konuşma ve davranışlarını, olayın akışını nakleder. Sık sık yoruma baş vurarak figürlerin iç dünyalarını, düşüncelerini, geçmişlerini, karakter yapılarını yansıtır. Anlatıcı çoğunlukla bu yorumlarında çeşitli görüşler, iddialar ileri sürebilir. Örneğin H. Bender'in "Yurka'nın Yılları" (Jurka's Jahre) isimli hikâyesinde anlatıcı aşağıdaki görüşünü ileri sürmektedir:

"Savaş anlanlarının isimlerini insan kendi öz çocuklarının isimlerinden daha iyi aklında tutar (8).

Anlatıcının ileri sürdüğü bu görüş ilk bakışta kurma metnin özelliğine aykırı gibi görünmektedir. Çünkü iddia ileri sürme ve akabinde bu iddiayı çeşitli delil veya deneylerle ispat ederek genele hitap eden gerçeğe dönüştürme, bildiri metinlerin görevidir. Fakat burada göze çarpan husus, anlatıcının bildiri metinlerdekini aksine, iddiasının doğruluğunu savurmaya gerek görmemiş olmasıdır. Çünkü kurma metninde anlatıcı ileri sürdüğü tezini hiç bir zaman savunmakla yükümlü değildir (9). Tezin gerçeklik değerinin tesbitini okuyucuya bırakmaktadır.

2- F i g ü r - Ç e v r e

Bir hikâyede figürlerin yaşadığı çevreye ve realiteye karşı ilişkileri kendi arzularına göre gerçekleşmez, aksine anlatıcı tarafından yönlendirilir. Anlatıcı kendi değer ölçülerini ve değerlendirme perspektifini seçtiği figürlerinde yansıtır. yani figürlerin çevreye bakış açıları ve değer ölçüleri, toplum içindeki durumları ve topluma karşı tutumları anlatıcı tarafından belirlenmektedir.

6- Kahramann/Reiss/Schluchter, Erzähltextanalyse, B, 1, 1977, S. 3

7- Gabriel, Gottfried, Fiktion, Wahrheit und Erkenntnis in literarischen Texten, in: Der Deutschunterricht jg. 27. Heft 3, 1975, S. 11

8- Bender, H., ay. es. S. 3

9- Gabriel, G., a.e., S. 13

3- Anlatıcı - Okuyucu

Burada bahsettiğimiz okuyucu, metni bizzat okuyan herhangi bir okuyucu değildir, çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi anlatıcı metin içinde mevcut bir figürdür. Diğer figürlerle arasında bir mesafe bırakabileceği gibi onlarla aynı düzlemde de bulunabilir. O halde iddia ve yorumlarını bildirdiği, metin içinde bir okuyucusunun olması gerekmektedir. Çünkü edebi eser kendi içinde bütünlük arzeden bir dünyadır. Yazar ve gerçek okuyucu bu dünyanın dışındadır. yani metin içindeki anlatıcı ve onun tarafından varsayılan hayali okuyucunun varlığı her şeyden önce iletişim yönteminin bir gereğidir. Çünkü iletişim bir vericiyi ve ona yönelik bir alıcıyı şart koşar. Bunlardan birinin eksikliği halinde iletişim söz konusu olmaz. O halde kurma metin içinde iletişimin gerçekleşebilmesi için verici rolündeki anlatıcıya partnerlik edecek alıcı rolünde bir okuyucunun veya dinleyicinin varlığı şarttır. Metin içinde olması gerekliliğini açıkladığımız bu hayali okuyucuyu, anlatıcı kendi bilgi ve görüşleriyle donatır, onun şahsında kendini belirler ve bu esas dahilinde ona iddialarını, yorumlarını bildirir. Öyleki anlatıcının değer yargısı, hayali okuyucusununkini kesin bir şekilde belirlemektedir. Bu hayali okuyucuyu, anlatıcının bir parçası veya bir kopyesi olarak düşünebiliriz.

Haberde ise hikâyede incelediğimiz figürler dünyası mevcut değildir, dolayısıyla metiniçi ilişkiler ve iletişim burada söz konusu olmamaktadır. Bir haberden, kendiliğinden anlaşılabilir, nesnel ve akla uygun bilgiler beklenir. Yani hikâyede olduğu gibi, anlatıcının değerlendirmesi ve yorumu burada hiçbir rol oynamamaktadır. Bir haberde yazarın kişisel görüşlerine yer verilmediği sürece gerçeklikten bahsedilir. Figürler dünyası bulunmadığı için haberde metiniçi iletişim yoktur. Hikâyenin tam aksine, burada metin muhtevası tümüyle yazarın sözleri ve açıklamalarıdır, yazarın dışında metin içinde bir anlatıcı yoktur ve dolayısıyla iletişim haber yazarından direkt olarak okuyucuya yöneliktir. Hikâyede anlatıcı figür veya figürlerle gerçekleştirilen dolaylı iletişim üstelik haberin nesnellik özelliğine de aykırıdır.

II- Dil ve Üslup Farklılıkları

Kurma metinler genelde kurma kelime ve ifadelerden oluşurlar veya en azından bu tür kelimeleri ihtiva ederler. Kurma sözler bir iddia ileri sürmeyen, kabul edilir veya varlığına inanılır türden olmayan kelime ve cümlelerdir (Leere Predikatoren) (10). Örneğin: dev, ejderha, hayalet, büyü köşk, sihirli kaval v.s.. Yalnız, mecazi anlamda kullanılan bu tür kelime ve cümleleri bu gruba dahil etmediğimizi belirtelim. Çünkü, örneğin "iki ayaklı lügat", "Çöl gemisi" gibi iki mecazi ifadeden birincisi, çok kelime bir insanı, ikincisi "deve" yi kastedtiği için mecazın ihtiva ettiği anlam inanılır ve nesnelidir. Bildiri metin ise nesnel ve varlığına inanılır kelime ve ifadelerden oluşur. Gerçi bildiri metinde de kurma

10- Gabriel, G., a.e., S. 7

kelimeler geçebilir, fakat bunları gerçekmiş gibi sunmak amacıyla değil, aksine boş ve inanılmaması gereken kavramlar olduklarını belirtmek için kullanılır. Örneğin bir haberde "hayalet yoktur" diye iletilen bir cümlede hayalet kelimesi geçebilir, fakat yokluğunun ileri sürülmesi, gerçeği yansıttığı için haberin nesnelligine ters düşmez, aksine ileri sürdüğü inanılır iddia ile bu türün özüne uygun düşer. Kurma metinlerde ise bu kelimeler istenildiği kadar kullanılabilir. Bir sınırlama ise ancak edebi türlerin özelliklerinde söz konusu olur. Örneğin bir mäsälda veya efsanede çok sık rastlanan kurma kelime veya cümlelere realist bir roman-da çok daha az rastlanır (11).

Bir hikayenin cümle yapısı da haberden oldukça farklıdır. Haberde öğeleri yönünden tam ifade cümleleri kullanılır. Gerçek, her hangi bir üslup unsuruna baş vurmadan, süslü ve abartmalı, karmaşık ifadelerle yer vermeden olduğu gibi iletilir. Üslup unsurlarına ve edebi sanatlara müracaat edilerek yazılar bir metin, yazarın öznel düşünce ve yorumlarını içereceği için haberin nesnellik ve tarafsızlık ilkesine uymaz. Haberlerde genellikle yüksek dil, yani yazı dili kullanılır (Hochsprache).

Hikâyede ise üslup amacıyla öğeleri eksik (elliptisch) cümleler kullanılabilir, ve yine aynı amaçla soru işareti ve ünlemlere çokca yer verilir. Dil hususunda ise haberde olduğu gibi bir sınırlama yoktur. Hikâyede çeşitli figürler yansıttıkları toplumun farklı kesimlerinden gelebilecekleri için dilin her seviyesi ve sahası bir metinde bir arada bulunabilir.

Kelime seçiminde de üslup amacı ön plandadır. Okuyucuda dikkat ve gerilim uyandırmak amacıyla çeşitli edebi sanatlar (rhetorische Figuren) kullanılır. Yazar bu üslup unsurları vasıtasıyla hikayesinde, yansıttığı çağın gerçeklerini dolaylı olarak yansıtır. Çünkü okuyucu ancak ifadelerdeki stilistik düğümleri çözebildiğinde gerçeği öğrenebilir. Haberde ise gerçek okuyucuya direkt olarak iletilmektedir. Hikâye, yazıldığı zaman ve mekandaki mevcut toplumsal sorunları ihtiva edebilir. fakat hiç bir zaman haber gibi güncel konulara fazla bağlı kalmaz (12). Hikâyede dile getirilen sorunlar genellikle zaman ve mekanı aşarak tüm insanlığa ve gelecek nesillere hitap eder. Haber ise yazıldığı anın aktüel olaylarını dile getirir. geçerliliği, ilgilendirdiği okuyucu sayısı ile orantılıdır. Bir haber de edebi eser gibi, yazıldığı mekanı aşabilir ve tüm insanlığı ilgilendirebilir. Fakat bu ilgi geçicidir. Bir müddet sonra haber güncelliğini yitirir ve unutulur. Yani hikaye gibi, daha doğrusu edebi eser gibi zamanı aşamaz.

III- Hikâyede Haber Unsurları

Bir hikâyede haber unsurları olabilir. Hattâ öyleki metnin haber mi, yoksa hikaye mi olduğunu tespitinde güçlük dahi çekebiliriz. Yazar öznel bir hadiseyi,

11- Gabriel, G., a.e., S. 7

12- Haerkötter, H-S., W., a.e., a.y.

örneğin yaşantısından bir bölümü gerçekçi bir tasvirle dile getirir. Böyle bir metinde değer perspektifi, yani hadiseye, mevcut kültürel, ahlaki ve insani normları göz önünde bulundurarak bakış ve yargı anlayışı tıpkı haberde olduğu gibi hadisenin fonksiyonunda kendini gösterir, yani yazarın yorum ve açıklamaları, üslup ustalığı değil, hadisenin yalın ve nesnel aktarımı değerlendirme hükümlerini içerir. Fakat buna karşın bir hikayenin haber olarak kullanılması imkansızdır. Çünkü hikaye, önceki bölümde açıkladığımız gibi, esas itibarıyla öznel unsurlardan oluşmakta ve haberin nesnellik ilkesine ters düşmektedir.

IV- Haber de Hikâye Unsurları

Bir haberde de hikaye unsurları olabilir. Bunlara bilhassa angaje ve sansasyonel yazarların haber metinlerinde sık sık rastlanır. Bu yazarlar sundukları güncel haberlere, toplumun ilgisini uyandırmak ve angaje oldukları görüşleri benimsetirebilmek amacıyla kendi duygularını ve yorumlarını katarlar ve çeşitli edebi sanatlarla başvururlar (Entpragmatisierung) (13).

Başta da belirtmiş olduğumuz gibi öznel unsurların hiç olamayacağı bir haber imkansızdır, sadece en yüksek ve en asgari seviyesi olabilir. Bu seviye farkı da, yani öznel unsurların azlığı veya çokluğu, haberin gerçeklik değerini ve haber yazarının gerçekçilik derecesini ortaya koyar.

Bibliyografya

- 1- Anderreg, Johannes, Fiktion und Kommunikation, Göttingen 1973, S. 17.
- 2- Bender, Hans, Worte, Bilder, Menschen, München 1969.
- 3- Borchert, Wolfgang, das Gesamtwerk, Hamburg 1949.
- 4- Doderer, Klaus, die Kurzgeschichte in Deutschland, Diss., Marburg 1953.
- 5- Gabriel, Gottfried, Fiktion, Wahrheit und Erkenntnis in literarischen Texten, in: der Deutschunterricht jg. 27, Heft 3, 1975.
- 6- Hebel, Franz, Literatur im Deutschunterricht, Kronberg 1976.
- 7- Haerkötter, h.,-Schäpers, W., Deutsche Sprachbuch 2, Darmstadt 1979.
- 8- Hopster, Norbert, Sachtext-Text-Kommunikation, in: Scriptor Taschenbücher, S. 40, Literatur-Sprache, Didaktik, 1974.
- 9- Lämmert, Eberhard, Bauformen des Erzählens, Stuttgart 1955.
- 10- Luckmann, Berger, die gesellschaftliche Konstruktion der Wirklichkeit, Frankfurt 1971.

13- Hebel, F., was wir als Leser können sollten, Frankfurt 1978 S. 67

- 11- Schmidt, S. J, Text als Forschungsobjekt der Texttheorie, in: Deutschunterricht 4 (1972) 24.
- 12- Stierle, Karlheinz, was heisst Rezeption bei fiktionalen Texten in: Poetica, 7. B., 1975.
- 13- Stanzel, Franz, typische Formen des Romans, Göttingen, 1964.